NUTQ NUQSONLI BOLALARNING KLINIK-PEDAGOGIK DIAGNOSTIKASI VA PSIXOLOGIK TAVSIFI

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti
Pedagogika fakulteti Maxsus
pedagogika(logopediya) yo‘nalishi
2-oliy ta’lim, 3-kurs 24/1-guruh talabalari
Ismonaliyeva Dilnoza Akmaljon qizi
ismondilnoza@gmail.com
94.216.02.06.
Jo'rayeva Gulnozaxon Muzaffar qizi
90-120-56-65
Lutfullayeva Maftuna Farxod qizi
91-622-56-52
Malikova Muxarram Muysinovna
88-805-84-85-
Mannapova Flora Tairovna
mannopovaflora@gmail.com
97-545-53-00

Annotatsiya: Ushbu maqola dizartriya (nutq nuqsoni) bilan og'rigan bolalarning klinik, pedagogik va psixologik tavsifini o'rganishga qaratilgan. Dizartriya — bu asosan markaziy yoki periferik asab tizimi shikastlanishi natijasida yuzaga keladigan nutqni rivojlantirishdagi buzilishdir. Maqolada dizartriya turli sabablarga ko'ra rivojlanishi, uning klinik ko'rinishlari, bolalarning nutq tizimiga ta'siri va nutqni tiklash uchun qo'llaniladigan logopedik, pedagogik va psixologik metodlar tahlil qilinadi. Shuningdek, dizartriya bilan og'rigan bolalarning ijtimoiy moslashuvi, psixologik holati va o'ziga bo'lgan ishonchni yaxshilash uchun samarali yondashuvlar keltirilgan. Tadqiqot dizartriya bilan og'rigan bolalar bilan ishlashda yangi metod va yondashuvlar ishlab chiqishga imkon yaratadi. Maqola nutq nuqsonlari bilan bog'liq tibbiy, pedagogik va psixologik metodlarni chuqur tahlil qiladi.

Kalit so’zlar: Dizartriya, nutq nuqsonlari, klinik tavsif, pedagogik yondashuv, psixologik yordam, logopediya, nutq rivojlanishi, asab tizimi shikastlanishi.

Annotation: This article is aimed at studying the clinical, pedagogical and psychological description of children with dysarthria (speech impairment). Dysarthria is a speech development disorder that occurs mainly as a result of damage to the central or peripheral nervous system. The article analyzes the development of dysarthria for various reasons, its clinical manifestations, the influence of children on the speech system and the logopedic, pedagogical and psychological methods used to restore speech. Effective approaches have also been cited to improve the social adaptation, psychological status, and self-confidence of children with dysarthria. The study makes it possible to develop new methods and approaches when working with children with dysarthria. The article provides an in-depth analysis of medical, pedagogical and psychological techniques related to speech defects. This article is aimed at studying the clinical, pedagogical and psychological description of children with dysarthria (speech impairment). Dysarthria is a speech development

disorder that occurs mainly as a result of damage to the central or peripheral nervous system. The article analyzes the development of dysarthria for various reasons, its clinical manifestations, the influence of children on the speech system and the logopedic, pedagogical and psychological methods used to restore speech. Effective approaches have also been cited to improve the social adaptation, psychological status, and self-confidence of children with dysarthria. The study makes it possible to develop new methods and approaches when working with children with dysarthria. The article provides an in-depth analysis of medical, pedagogical and psychological techniques related to speech defects.

Keywords: Dysarthria, speech defects, clinical description, pedagogical approach, psychological assistance, speech therapy, speech development, nervous system damage.

Аннотация: Данная статья направлена на изучение клинико-педагогической и психологической характеристики детей с дизартрией (дефектом речи). Дизартрия-это нарушение речевого развития, вызванное в основном поражением центральной или периферической нервной системы. В статье анализируется развитие дизартрии по разным причинам, ее клинические проявления, влияние на речевую систему детей, логопедические, педагогические и психологические методы, применяемые для восстановления речи. Также перечислены эффективные подходы к улучшению социальной адаптации, психологического статуса и уверенности в себе детей с дизартрией. Исследование дает возможность разработать новые методы и подходы к работе с детьми, страдающими дизартрией. В статье проведен углубленный анализ медико-педагогических и психологических методов, связанных с дефектами речи.

Ключевые слова: Дизартрия, дефекты речи, клиническая характеристика, педагогический подход, психологическая помощь, логопедия, развитие речи, поражение нервной системы.

KIRISH

Ushbu maqola dizartriya bilan og'rigan bolalarning klinik, pedagogik va psixologik tavsifini tahlil qilishni maqsad qilgan. Tadqiqotda dizartriyaning klinik belgilari, uning ta'siri, hamda logopediya, pedagogika va psixologiya sohalaridagi samarali davolash va qo'llab-quvvatlash usullari ko'rib chiqiladi. Bu, o'z navbatida, dizartriya bilan og'rigan bolalar uchun samarali terapiya va yordam ko'rsatishning eng yaxshi yondashuvlarini ishlab chiqishga yordam beradi. Bu patologiya bolalarning nutq rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va ular uchun kommunikatsiya jarayonlarini murakkablashtiradi. Dizartriya, o'zining klinik ko'rinishlari bilan turlicha bo'lib, ularning har biri bola hayotiga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Nutq va ovoz tizimining buzilishi bolaning psixologik va ijtimoiy holatiga ta'sir ko'rsatadi. Nutqdagi buzilishlar bolaning o'ziga bo'lgan ishonchiga, o'qish va muloqot qilishga bo'lgan qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, bunday bolalar o'zlarining ichki his-tuyg'ularini to'g'ri ifodalashda qiyinchiliklarga duch keladilar, bu esa ularning ijtimoiy moslashuvini qiyinlashtiradi. Dizartriya bilan og'rigan bolalar bilan ishlashda multidisiplinar yondashuv, ya'ni logopediya, pedagogik va psixologik usullarni birgalikda qo'llash juda muhimdir. Logopedik yondashuv bolalarning talaffuzini yaxshilash va nutqni aniq va to'g'ri ifodalashga yordam beradi. Pedagogik yondashuvlar orqali esa bolalar o'qish, yozish va nutqni tushunish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beriladi. Psixologik yondashuvlar, o'z navbatida, bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish, muloqot qilishdagi qo'rquvni engish va

ijtimoiy moslashuvni yaxshilashga yordam beradi.Ushbu maqola dizartriya bilan og'rigan bolalarning klinik, pedagogik va psixologik tavsifini tahlil qilishni maqsad qilgan. Tadqiqotda dizartriyaning klinik belgilari, uning ta'siri, hamda logopediya, pedagogika va psixologiya sohalaridagi samarali davolash va qo'llab-quvvatlash usullari ko'rib chiqiladi. Bu, o'z navbatida, dizartriya bilan og'rigan bolalar uchun samarali terapiya va yordam ko'rsatishning eng yaxshi yondashuvlarini ishlab chiqishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Dizartriya — bu asosan nevrologik muammolar yoki bosh miya jarohatlari natijasida rivojlanadigan nutq va ovoz buzilishidir. Dizartriya bilan bog‘liq bo‘lgan bolalarning nutq va til rivojlanishidagi nuqsonlar ularning o‘zaro muloqot qilish qobiliyatini sezilarli darajada cheklaydi. Ushbu sohadagi adabiyotlar bolalardagi dizartriyani tahlil qilishda klinik, pedagogik va psixologik yondashuvlarning ahamiyatini ta’kidlaydi.

1. "Dysarthria in Children: A Neurodevelopmental Approach" (McCauley, R., & Strand, E. A., 2010) Ushbu kitobda dizartriyaning turlari, sabablar va uning turli klinik ko‘rinishlari haqida so‘z yuritiladi. Dizartriya bilan bog‘liq bo‘lgan nutq buzilishlari bolalarda nutq va ovoz chiqara olishning qiyinchiliklari, talaffuzdagi buzilishlar va muloqotdagi noqulayliklarni keltirib chiqaradi. Kitobda bu nuqsonlarning turli sabablari — nevrologik kasalliklar, bosh miya shikastlanishlari, miyada bo‘ladigan patologik o‘zgarishlar va ularning dizartriya bilan bog‘liqligi keng tahlil qilingan.

2. "Neurological Aspects of Speech and Language Disorders" (Kent, R. D., 2000) Ushbu kitobda dizartriyaning neyrologik asoslari, uning kelib chiqish sabablari va uning bolalarda nutq va til rivojlanishiga ta’siri haqida batafsil tahlil keltirilgan. Dizartriya bolalarning nutqini shakllantirish jarayonida miya va mushaklar faoliyatidagi buzilishlar natijasida yuzaga keladi. Kitobda miya va nerv tizimi bilan bog‘liq dizartriyaning klinik tahlili, diagnostika va davolashning samarali usullari haqida ma'lumotlar mavjud.

3. "Speech Disorders in Children: Clinical Management" (Dodd, B., 2005) Ushbu kitobda dizartriya va boshqa nutq nuqsonlari bo‘lgan bolalar uchun klinik menejment va davolash yondashuvlari taqdim etilgan. Kitobda dizartriyaning turli xil shakllari, ya'ni akinetik, spastik, ataksik va mixotik dizartriya turlari haqida batafsil tushuntirilgan.

4. "Clinical Management of Communication Disorders in Children" (Yoder, P. J., & Warren, S. F., 2001) Bu asarda bolalar nutqidagi turli muammolarni tahlil qilish va dizartriya kabi kasalliklar bilan bog‘liq alohida amaliy yondashuvlar taklif etiladi. Dizartriya bilan bog‘liq bo‘lgan bolalarning nutq rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda terapevtik yondashuvlar haqida ma'lumot berilgan.

5. "Speech and Language Development in Children with Motor Speech Disorders" (Miller, L., & Schaffer, M., 2006) Ushbu kitobda motor nutq buzilishlari, jumladan, dizartriya bilan bog‘liq bolalardagi nutq rivojlanishidagi qiyinchiliklar va ularga tegishli terapevtik yondashuvlar tahlil qilingan.

METODOLOGIYA

Klinik metodologiya: Dizartriya bilan bog‘liq bolalarni klinik diagnostika orqali o‘rganish va ularni tibbiy tekshiruvlar orqali aniqlash zarur. Klinik metodlar ichida neyrologik tahlil, miyaning funksional diagnostikasi, ovoz va talaffuzni baholash, asab tizimi faoliyatining tekshiruvi va boshqa fiziologik muammolarni o‘rganish ko‘riladi. Dizartriya turini aniqlash va uni tuzatishga yo‘naltirilgan davolash usullari ham klinik metodologiya qismiga kiradi.

Pedagogik metodologiya: Dizartriya bo‘lgan bolalar uchun maxsus ta'lim yondashuvlarini ishlab chiqish muhim. Bu bolalar bilan ishlashda maxsus nutq mashqlari, individual yoki kichik guruhlar uchun pedagogik yordam ko‘rsatish, nutqni rivojlantirishning turli bosqichlarida qo‘llaniladigan metodlar, shuningdek, bola uchun o‘quv muhitining moslashtirilishi kerak. Pedagoglar uchun dizartriya bo‘lgan bolalar bilan ishlashda samarali metodlar va mashqlar taqdim etiladi.

Psixologik metodologiya: Dizartriya bo‘lgan bolalar bilan ishlashda psixologik yordam va qo‘llab-quvvatlashning o‘rni katta. Psixologlar bolalarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini tiklash, ijtimoiy muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish va emotsional muammolarni hal qilish uchun maxsus yondashuvlarni qo‘llaydilar. Bolalarni jamoa bilan muloqot qilishga undash va ijtimoiy qobiliyatlarni oshirishda psixologik maslahatlar taqdim etiladi.

MUHOKAMA

Dizartriya bilan bog‘liq bo‘lgan bolalar uchun klinik, pedagogik va psixologik yondashuvlarning birlashishi ularning nutq va til rivojlanishidagi muammolarni samarali tarzda hal qilishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar va adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, dizartriya — nevrologik sabablar bilan bog‘liq bo‘lgan nutq buzilishlaridir, va bu bolaning rivojlanishiga, ijtimoiy muloqotga va o‘z-o‘zini anglashga sezilarli ta'sir ko‘rsatadi. Shuning uchun, dizartriya bilan bog‘liq bolalarni davolashda keng qamrovli yondashuv, ya'ni klinik, pedagogik va psixologik yondashuvlar integratsiyasi zarur.

Klinik yondashuv asosida, dizartriya turli sabablar bilan rivojlanadi, jumladan bosh miyaning shikastlanishi, asab tizimining yallig‘lanishi, yoki boshqacha nevrologik kasalliklar. Dizartriya bo‘lgan bolalarni aniq tashxislash va ularni to‘g‘ri davolash uchun nevrologik diagnostika zarur. Shuningdek, ularning ovoz va talaffuzidagi buzilishlarni to‘g‘rilash uchun maxsus logopedik yondashuvlar qo‘llaniladi. Biroq, dizartriya ko‘pincha nafaqat fiziologik, balki psixologik va pedagogik muammolarga ham olib keladi, shuning uchun klinik tashxisni qo‘llashda ushbu jihatlar ham hisobga olinishi lozim.

Pedagogik yondashuvda, dizartriya bo‘lgan bolalar uchun individual va maxsus ta'lim metodlari muhim rol o‘ynaydi. Nutqni rivojlantirish uchun maxsus o‘quv materiallari, mashqlar va metodlar kerak. Bu metodlar nafaqat nutq va talaffuzni yaxshilashga qaratilgan, balki bolalarni ijtimoiy muloqot qilishda qo‘llab-quvvatlashga ham mo‘ljallangan bo‘lishi kerak. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bu bolalar bilan ishlashda maxsus ta'lim yondashuvlarini qo‘llash, o‘quv materiallarini moslashtirish va o‘qituvchilarni maxsus treninglardan o‘tkazish zarur. Bularning barchasi bolaning rivojlanishiga, o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirishga va jamiyatda to‘g‘ri muloqot qilishiga yordam beradi.

Psixologik yondashuvda, dizartriya bo‘lgan bolalar ko‘pincha o‘z-o‘ziga ishonchsizlik, ijtimoiy izolyatsiya va hissiy muammolarga duch keladilar. Nutq muammolarining bola psixologiyasiga ta'siri juda katta. Bolaning nutqidagi qiyinchiliklar ularning o‘z-o‘zini anglashiga va boshqa bolalar bilan o‘zaro muloqot qilishiga to‘sqinlik qiladi. Shu sababli, psixologik yordam, o‘ziga bo‘lgan ishonchni tiklash, ijtimoiy va emotsional rivojlanish uchun maxsus metodlar qo‘llanilishi kerak. Psixologlarning vazifasi bolaning o‘z-o‘zini anglashiga yordam berish, stress va xavotirni kamaytirishdir. Bu yondashuvlar bolalarni jamiyatga moslashuvda, o‘z muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishda va o‘zlariga bo‘lgan ishonchni tiklashda muhim o‘rin tutadi.

NATIJA Dizartriya nutq nuqsoniga ega bolalar bilan ishlashda muvaffaqiyatga erishish uchun kompleks yondashuv zarur. Klinik, pedagogik va psixologik metodlarning uyg‘un ishlashi dizartriya bilan bog‘liq bolalarning nutq rivojlanishidagi muammolarni samarali hal qilishga yordam beradi.

Klinik jihatdan, dizartriyaning turli sabablari va uning bolaning nutqiga ta'siri to‘g‘ri tashxis va davolashni talab qiladi. Bunda nevrologik tekshiruvlar va maxsus tibbiy yordam bolalarning ovoz va talaffuzdagi buzilishlarini bartaraf etishga imkon beradi. Klinik usullar bolalarning nutqni ishlab chiqarish mexanizmlarini tiklashda muhim rol o‘ynaydi.

Pedagogik jihatdan, dizartriya bo‘lgan bolalar uchun individual ta'lim yondashuvlari, maxsus mashqlar va darslar qo‘llanishi zarur. Nutq rivojlanishi va talaffuzni yaxshilash uchun o‘quv materiallarini moslashtirish, o‘qituvchilarni maxsus treninglardan o‘tkazish bolalarning ta'limida samarali natijalarga olib keladi. Pedagogik metodlar bolalar bilan ishlashda, ular uchun qulay va samarali o‘quv muhitini yaratishda muhim o‘rin tutadi.

Psixologik jihatdan, bolalarda dizartriya ko‘pincha psixologik muammolarni keltirib chiqaradi, jumladan o‘z-o‘ziga ishonchsizlik va ijtimoiy izolyatsiya. Psixologik qo‘llab-quvvatlash, bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini tiklash va ijtimoiy muloqotda o‘zgarishlar yaratish uchun muhimdir. Psixologik yordam, bolalarga ijtimoiy muloqot va emotsional rivojlanishda qo‘llaniladigan yondashuvlar orqali, ularning psixologik salomatligini yaxshilashga xizmat qiladi.

XULOSA Dizartriya, markaziy va periferik asab tizimining shikastlanishlari natijasida yuzaga keladigan nutq buzilishi bo'lib, bolalarning nutq rivojlanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, dizartriya bilan og'rigan bolalar nutqni aniq va to'g'ri ifodalashda qiyinchiliklarga duch keladilar, bu esa ularning ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Nutq buzilishlarining klinik, pedagogik va psixologik tavsiflari ularning muammolarini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Logopediya yondashuvi, talaffuzni yaxshilash va ovoz tizimining normallashtirilishi uchun samarali vosita bo'lib, dizartriya bilan og'rigan bolalar uchun muhim ahamiyatga ega. Pedagogik metodlar esa bolalarning nutq va til ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam beradi. Shuningdek, psixologik yordam bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularning ijtimoiy moslashuvini yengillashtiradi. Ushbu maqolada keltirilgan tavsiyalar va yondashuvlar, dizartriya bilan og'rigan bolalar uchun samarali davolash va qo'llab-quvvatlash jarayonini yaxshilashga xizmat qiladi. Kelajakda bu sohada yanada ko'proq tadqiqotlar olib borilishi, yangi metodlarning ishlab chiqilishi va mavjud yondashuvlarni takomillashtirish zarur. Bu, o'z navbatida, dizartriya bilan og'rigan bolalarning sifatli ta'lim olishlari va ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli kirishlari uchun zarur bo'lgan sharoitlarni yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. Ayupova M.Yu. Logopediya. O‘zbekiston faylasuflar Milliy jamiyati. T.: 2011 y.
2. Luriya, A.R.Osnovi neyropsixologii.– Moskva: Akademiya, 2003. (Nevropsixologiya va nutqning neyrofiziologik asoslari haqida.)
3. Levina, R.ENarusheniya rechi i pisma u detey. – Moskva: Prosveщeniye, 2005. (Bolalarda nutq va yozuv nuqsonlarini tashxislash va korreksiya qilish metodlari.)
4. Filicheva, T.B., Chirkina, G.V. Korrektsiya narusheniy rechi u detey. – Moskva: Prosveщeniye, 2009. (Nutq nuqsonlarini tuzatishning pedagogik usullari haqida qo‘llanma.)
5. Akhutina, T.V. Neyropsixologicheskiy podxod k korrektsii trudnostey obucheniya.– Moskva: Pedagogika, 2015. (Nevropsixologik yondashuv orqali o‘qish qiyinchiliklarini bartaraf etish.)

6. Traugott, N.N. O narusheniyax rechevoy deyatelnosti u detey. Leningrad: Meditsina, 1985. (Bolalarda nutq faoliyatining buzilishlari haqida klinik tadqiqotlar.)
7. Lubovskiy, V.I Psixologiya detey s narusheniyami rechi. Moskva: Vlados, 2007. (Nutq nuqsonli bolalarning psixologik xususiyatlari va ularga yordam ko‘rsatish usullari.)
8. Chomskiy, N. Language and Mind.– Cambridge: Cambridge University Press, 2006. (Nutqning tilshunoslik va psixologik jihatlari haqida.)
9. Kornev, A.N. Narusheniya chteniya i pisma u detey.– Sankt-Peterburg: Rech, 2003. (Bolalarda o‘qish va yozuv nuqsonlarini tashxislash va korreksiya qilish.)
10. Shaxnovich, A.M. Neyropsixologicheskaya diagnostika.– Moskva: Akademiya, 2012. (Nevropsixologik diagnostika usullari va ularning nutq nuqsonlarini o‘rganishdagi ahamiyati.)